

समावेशात्मकशिक्षा

[Inclusive Education]

(सरलमानकसंस्कृतेन लिखिता)

प्रधानसम्पादकः

प्रो. श्रीनिवासः वरखेडी

कुलपतिः

लेखिका

प्रो. लीना सक्करवालः

आचार्या, शिक्षाशास्त्रविद्याशाखा

केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः,

जयपुरपरिसरः, जयपुरम्

केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

संसदः अधिनियमेन स्थापितः

नवदेहली-110058

अमृतमहोत्सवग्रन्थमाला-06

75
स्वतन्त्रतायाः
अमृतमहोत्सवः

समावेशात्मकशिक्षा

[Inclusive Education]

(सरलमानकसंस्कृतेन लिखिता)

प्रधानसम्पादकः

श्रीनिवासः वरखेडी

कुलपतिः

लेखिका

प्रो. लीना सक्करवालः

आचार्या, शिक्षाशास्त्रविद्याशाखा

केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः, जयपुरपरिसरः, जयपुरम्

केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

संसदः अधिनियमेन स्थापितः

नवदेहली

प्रकाशकः

कुलसचिवः

केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

संसदः अधिनियमेन स्थापितः

56-57, इन्स्टीट्यूशनल एरिया, जनकपुरी,
नवदेहली-110058

ईपीएबीएक्स : 28524993, 28521994, 28524995

ई मेल : res-pub@csu.co.in

वेबसाईट : www.sanskrit.nic.in

© केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

प्रथमं संस्करणम् : 2022

ISBN : 978-93-85791-56-7

मूल्यम् : ₹ 150.00

मुद्रकः

डी.वी. प्रिंटर्स

97-यू.बी., जवाहर नगर, दिल्ली-110007

प्ररोचना

देशे जातः प्रत्येकं बालः अपि शिक्षायाः अधिकारी इति प्रतिपादयति अस्माकं संविधानम् । ये तावत् विविधैः कारणैः, जन्मना वा प्रकृत्या वा शारीरकादिदौर्बल्यसहिताः भवन्ति तान् अपि अन्तर्भाव्य दातव्यायाः शिक्षायाः विषये चिन्तनं प्रवर्तयति प्रो. लीला सक्करवालमहोदयया यत्नेन सज्जीकृतः **समावेशात्मकशिक्षा** इत्याख्यः ग्रन्थः । अष्टसु अध्यायेषु विभक्ते अस्मिन् ग्रन्थे प्रथमाध्याये समावेशात्मकशिक्षायाः उद्देश्य-स्वरूप-महत्त्वादयः अंशाः सम्यक् चर्चिताः सन्ति । अग्रिमेषु त्रिषु अध्यायेषु क्रमशः दृष्टिबाध-श्रवणबाध-मस्तिष्कबाध-संज्ञानात्मक-अक्षमतादयः समस्याः विस्तरेण चर्चिताः सन्ति । तादृशसमस्यायुतानां बालानां शिक्षणं कीदृशं स्यात् इति तद्विषये अपि गभीरं चिन्तनं प्रवर्तितम् अस्ति । ततः अग्रिमे अध्याये प्रतिभाशालिबालकानां विषये चिन्तनं कृतम् अस्ति । ततः अग्रे अध्यायद्वये समावेशात्मकशिक्षायाः प्रवर्तने काः काः अपेक्षाः भवन्ति, तासां पूरणाय के सन्नाहाः कर्तव्याः इति विचारः प्रस्तुतः अस्ति । विशिष्टबालानां शिक्षणाय अपेक्षितानि सौविध्यानि अपि चर्चितानि सन्ति । प्रत्यध्यायम् अन्ते प्रश्नपत्रिका अपि प्रदत्ता अस्ति । सरलमानकसंस्कृतम् इत्यस्य सरणिम् आश्रित्य एव अत्र भाषा प्रयुक्ता अस्ति । पुस्तकम् इदम् अवश्यं प्रकाशनम् अर्हति इति अहम् अभिप्रैमि ।

- डॉ. एच्. आर्. विश्वासः

अनुक्रमणिका

प्रथमोऽध्यायः

11-30

समावेशात्मकशिक्षा

- परिचयः
- भारते समावेशात्मकशिक्षायाः ऐतिहासिकपृष्ठभूमिः
- विभिन्नावश्यकतावतां बालानां शिक्षायाः ऐतिहासिकं परिप्रेक्ष्यम्
- समावेशात्मकशिक्षायाः अभिप्रायः, विचाराश्च
- आधाराः, उद्देश्यानि, परिकलनम्, महत्त्वं च ।
- समेकितशिक्षा, विशिष्टशिक्षा, इत्यनयोः भेदश्च
- विविधावश्यकतानां सम्प्रत्ययः अर्थश्च
- उपसंहारः
- अभ्यासप्रश्नाः

द्वितीयोऽध्यायः

31-45

ज्ञानेन्द्रियबाधः

- परिचयः, बाधानां प्रकाराः
- दृष्टिबाधः, अध्यापकस्य भूमिका, शैक्षिकप्रावधानं च
- श्रवणबाधः, अध्यापकस्य भूमिका, शैक्षिकप्रावधानं च
- उपसंहारः
- अभ्यासप्रश्नाः

तृतीयोऽध्यायः

46-57

दैहिकबाधा

- परिचयः
- प्रमस्तिष्कीयपक्षाघातः, शैक्षिकप्रावधानम्, अध्यापकस्य भूमिका च
- दैहिकाक्षमता, शिक्षा-व्यवस्था, शिक्षकस्य भूमिका च
- उपसंहारः
- अभ्यासप्रश्नाः

चतुर्थोऽध्यायः

58-70

संज्ञानात्मकाक्षमता

- परिचयः

- आत्मविमोहः, शैक्षिकप्रावधानं च
- अधिगमाक्षमता, प्रकाराश्च
- शैक्षिकप्रावधानम्
- उपसंहारः
- अभ्यासप्रश्नाः

पञ्चमोऽध्यायः

71-90

- बौद्धिकाक्षमता
- प्रतिभानुमन्दता
- मन्दाधिगन्तारः
- निम्नोपलब्धिः
- उपसंहारः
- अभ्यासप्रश्नाः

षष्ठोऽध्यायः

91-95

- प्रतिभाशालिबालकाः
- प्रतिभाशालिबुद्धिमतोः भेदः
- उपसंहारः
- अभ्यासप्रश्नाः

सप्तमोऽध्यायः

96-115

समावेशात्मकविद्यालयः

- समावेशात्मकविद्यालयस्य अभिप्रायः
- सम्पूर्णविद्यालयोपागमः
- समावेशात्मकविद्यालयानां भूमिका
- समावेशात्मकशिक्षायै नूतनशिक्षणपद्धतयः
- उपसंहारः
- अभ्यासप्रश्नाः

अष्टमोऽध्यायः

116-125

समावेशात्मकशिक्षायै सन्नाहः

- मैत्रीपूर्णमूल्याङ्कनस्य अभिप्रायः
- दृष्टिबाधितेभ्यः मैत्रीपूर्णमूल्याङ्कनम्
- श्रवणबाधितेभ्यः मैत्रीपूर्णमूल्याङ्कनम्

- संज्ञानात्मकमानसिकाक्षमतायुक्त-बालानां कृते मैत्रीपूर्णमूल्याङ्कनम्
- विशिष्टबालेभ्यः परीक्षार्थं विविधसौविध्यानि
- कक्षायां विशेषावश्यकतानां पूर्तये अपेक्षिताः सहकारिसेवाः
- उपसंहारः
- अभ्यासप्रश्नाः

परिशिष्टम्

126-140

विविधविश्वविद्यालयानां पाठ्यक्रमः

सन्दर्भग्रन्थाः

शब्दसूची

अक्षमतानुगुणं व्यक्तीनां संख्या (सारणी)

भारते ब्रेलमुद्रणालयानां सूची (सारणी)
